

amellyel titeket a Krisztus megszabadított* — ne csak hogy ne „hajtassatok” erre meg arra „a tudományoknak bármi szele által”, hanem másokat is erősítsetek meg, sőt vezessetek — de mindig Krisztusi szeretettel és szelidséggel — jobb, igazabb meggyőződésre. Mert ezzel a ti mestereteknek szolgáltok, a Jézus Krisztusnak — akit „mi prédikálunk.” Ámen.

Kötelességeink teljesítése.¹

Írta: Kelemen Árpád lelkész.

Alapige: Máté IX, 9. „Kövess engem”.

„Kövess engem”! E szavakkal hívja el Jézus az adószedő Mátét tanítványául. Nem mondja neki: „jőjj velem, hallgasd beszédemet, figyelj tanításaimra; szólni fogok Isten atyai jóságáról, az ember felebaráti kötelességeiről, a hit megtartó erejéről, a szeretet egygyérfűző hatalmáról.” Egyszerűen csak ennyit mond: „kövess engem”! És ezzel mily sokat mond! Mintha csak így szólna: „Jer, látogassunk el az egyes városokba, hol fényes paloták és mosolygó arcú emberek fogadnak . . . Jer és lásd meg, hogyan rántom le a képmutatás sok színben játszó leplét . . . Vagy jőjj velem a szeliden hullámzó kies tenger partjára, hol ügyeskező halászok „kötözgetik hálójukat” . . . Jőjj, én megmutatom neked, hogyan kell kihalászni a veszni indult lelkeket a bűnök kavargó örvényéből, s ha még lehet, megmenteni őket az igaz élet számára. Avagy kísérelj el a gyönyörű fekvésű halomokra, dús termésű völgyekbe, hol kergestenyerű szántóvetők jó reménységgel hintegetik földjükbe a tiszta, aranyszínű búzát. Mikor aztán a természetnek ez egyszerű, munkában kifáradt gyermekei egy kissé megpihennek, társaságukba vegyülök magam is, s ajkaimat beszédre nyitva, hintem az igazság és szeretet magvait a fogékony szívek termőföldjébe. És mindenütt, amerre csak járunk-kelünk, figyeld meg jól az emberekkel való érintkezésemet, bánásmódomat, tetteimet, életemet, s amint én cselekszem, te is törekedjél azonképp cselekedni, szóval: „kövess engem”!

¹ Pályadíjat nyert az 1909. évi pályázaton, megjelent a Keresztény Magvető 1910. évi 2. füzetében.

Ker. hívek! Mi mindnyájan Jézus követőinek valljuk magunkat. De hát azok vagyunk-e valóban is? Életünket, tetteinket a Jézus életéhez s tetteihez hasonlítva, nem érzünk-e magunkban hiányt, hibát, gyarlóságot, amelyet pótolni, javítani kellene? Én a magam részéről nem tartózkodom előttek nyíltan bevallani fogyatkozásaimat, s hiszem, hogy lelkiismeretes önvizsgálat után ti is hajlandók lesztek az enyémhez hasonló vallomást tenni. Sőt meg vagyok győződve arról, hogy eddigi mulasztásaitok érzelében erős vágy és nemes elhatározás támadt szívetekben Jézus útmutatása szerint tenni, áldozni legdrágább javaink, intézményeink érdekében. Ebben a meggyőződésben, remélem, nem lesz céltalan munkámai tanításom, melynek tárgyát e kérdésben foglalhatom össze: „Hogyan kell teljesítenünk — Jézus példáját követően — családunk, hazánk, vallásunk és embertársaink iránti kötelességeinket? Mig e nagyfontosságú kérdés egyes pontjaira külön-külön megfelelek, nagy örömet okozna szívemnek, ha élénk figyelemmel hallgatnátok meg egyszerű beszédemet.

I.

Kövessük Jézus példáját először a család iránti kötelességek betöltésében. Hiszen Jézus maga kedves családi körben, példás életű, szorgalmas kezű szülők gondozása mellett „gyarapodott bölcsességben, testének állapotjában, Isten és emberek előtt való kedvességben”. Ker. szülők! Meg van-e bennetek az a tiszteletreméltó törekvés, hogy tiszta élettel, jó tettekkel példát adjatok fejlődő gyermekeiteknek? Vagy talán azt hiszitek, hogy csupán szóbeli intéssel, tanítással eleget tehettek nevelői kötelességeiteknek? Jól jegyezzétek meg, a példaadás nélkül való tanítás oly hamar elmosódik a gyermek emlékezetéből, mint mikor egy festői szépségben gazdag, gyönyörű tájnak a képe nem közvetlen látás útján nyomul be szívünkbe, hanem azt csak mások leírása, vagy elbeszélése által ismerjük meg. Ha pedig jó tanácsaitokkal folyton ellenkező dolgot cselekesztek, akkor meg úgy tesztek, mint az az ember, aki szüntelenül buzdítja társait a becsületes életre, de maga mindegyre beleesik a

lopás bűnébe. Ha tehát azt akarjátok, hogy szívetek magzata illedeimes beszédmodot sajátítson el, némuljanak el ajkaitokon a jóízlést sértő, átkotszóró szennyes szavak, s csendüljön meg a nemes gondolatokat közlő tiszta beszéd. Ha azt óhajtjátok, hogy gyermekeitek az áldásos munkát megkedveljék, ne a restség párnáján heverve, de a munkamezőn serényen dolgozva adjátok jó tanácsaitokat. Vallásossá kívánjátok-e nevelni kisdedeiteket? Előbb magatok mondjátok áldó imádságot gyermekeitek társaságában, s csak azután tanítsátok őket Isten tiszteletére. Emberbecsülésre akarjátok-e szoktatni a társadalom jövő munkásait? Tanúsítatok szíves jóindulatot, nemes bánásmódot embertársaitok iránt. Csakis ilyen feltételek mellett várhatjátok, hogy gyermekeitek „Isten és emberek előtt való kedvességben” gyarapodjanak.

Jézust tizenkét éves korában szülői magukkal viszik a jeruzsálemi templomba. Mikor József és Mária hazafelé indulnak, útközben észreveszik gyermekük elmaradását. Sietve, aggódó szívvel térnek vissza a fővárosba, s midőn a kisdéd Jézust megtalálják, az édesanya szelid szemrehányással így feddi gyermekét: „Fiam! miért cselekedtél így mivelünk? Ime a te atyád és én nagy bánattal keresünk vala téged.” Kedves szülők! Meg van-e közöttetek az a szép szokás, hogy a harangok templomba hívó szavára magatok mellé vegyétek, s az Úr házába vezessétek ártatlan kisdedeiteket? S ha az istenitiszteletnek vége van, keresitek-e „nagy bánattal”, féltő aggodalommal gyermekeiteket, hogy magatokkal hazavigyétek a kedves családi körbe? Avagy egyáltalán kiterjed-e gondosságotok, figyelmetek arra, hogy mindig tudjátok, hol vannak s merre járnak gyermekeitek? S ha értesültök, hogy az utcákon céltalanul bolyonganak, vagy rossz társaságba vegyültek, elindultok-e keresésükre, miként a jó pásztor siet az ő eltévedt kis báránykáit fölkeresni s az elhagyott nyájhoz visszaterelni? Vigyázzatok, hogy azok közül, kiket a jó Isten gondozástokra bízott, egy is el ne vesszen, sőt helyes irányú nevelésük által mindnyájan derék családtagokká s hasznos emberekké váljanak! . . .

Jézus, ha nemes munkája közben elfáradott, pihenő he-

lyéül rendszeren a családi kört választotta. A bethániai Lázár egyszerű hajlékában, hol a szorgalmas Márta és jólelkű Mária vendégszerető szívességgel fogadták, sokszor talált édes nyugalomra. A kánaai menyegzőben, e kedves családi ünnepélyen, hol minden arcon a tiszta öröm fénye sugárzott, készséggel osztozott a fölvidült lelkek jókedvében. Ker. hivek! A fölfrissítő nyugalomra, a nemes és tiszta örömökre minden munkásembernek joga van. Hát ti hol és hogyan szoktatok tölteni a pihenésre szánt órákat? Fájdalommal tapasztalom, hogy a csöndes nyugalom idején üressé lesz a családi hajlék, s megnépesülnek a nyilvános mulatóhelyek. Molió vágygyal sietnek az emberek ürítgetni az érzéki gyönyörök habzó poharát. Pedig az a habzó pohár mennyi bajnak és keserűségnek válik forrásává! Mily sok összetűzésre, tetteles bántalmazásra ingerli a civakodásra könnyen lobbanó embereket! S ha egy ily dorbézolás után elérkezik a dologtevés drága ideje, bizony nem újult erővel, de el-tompult lélekkel, kimerült testtel fogtok rendes munkáitokhoz. S mi az eredmény? A jó hírnév beszennyezése mellett anyagi kár, testi romlás és késő bánat!

Óh mennyivel más, mily üdítő hatású a családi körben való pihenés. A családi kör egy szent hely, amely korlátok közé szorítja a kicsapongásra hajló szenvedélyeket. A családi kör ártatlan gyermekek édes otthona, akik élénk figyelemmel hallgatják, lesik szavaitokat, tetteiteket, s így jelenlétük önmérsékletre, tisztességes társalgásra és magaviseletre int. E kedves körben, egy-két jó emberetek bizalmas társaságában megvitathatjátok egyes-bajos dolgaitokat, családi érdekeiteket, s feltárhatjátok őszintén szívetek örömét, bánatát. Sőt nem hiba, ha meghitt beszélgetések között néha-néha megcsendül a barátság pohara, s megszólal a zene és ének vidámságra derítő, dallamos hangja. Csak az a fődolog, hogy az öröm pillanataiban se feledkezzetek meg emberi méltóságotokról. Az ilyen pihenés nem időtékozlás; az ilyen pihenés, amellet, hogy testet-lelket egyaránt felüdít, nemesítőleg hat magatokra, s jótékonyan gyermekeitek jövőjére ...

Jézus engedelmes és jó gyermek volt. Élete utolsó pillanataiban a kereszt alatt zokogó édes anyját e szavakkal ajánlja legkedvesebb tanítványának, Jánosnak figyelmébe: „Imhol a te anyád.“ Még utolsó gondolata is az édesanyjáról való gyöngéd gondoskodás! Kedves gyermekek! A ti jó szüleitek csak azt kívánják tőletek, hogy engedelmesek és jó magaviseletűek legyetek. De ezt méltán megkívánhatják. Hiszen édes anyátok melengető keblén szivtátok az élet első táplálékát; az ő gyöngéd karja ringatott édes álomba; az ő gondos keze óvott, ő virrasztott éjjeken át aggódó szívvel, könnyező szemmel bölcsőtök felett. Lám édes apátok küzd, fárad, törődik, hogy megszerezze számotokra a mindennapi kenyeret és szükséges ruházatot. Avagy nem illő-e, hogy ti szeretettel, engedelmisséggel, szívjósággal fizessétek vissza fáradaimaikat?!

Hozzátok is van egy pár szavam felnőttek, nők és férfiak, kikre a jó Isten öreg szülők gondozását bizta. De gondozátok-e őket nemes jóakarattal? Vagy talán sajnáljátok tőlük azt a darabocska kenyeret is, amelyet naponként táplálásukra adogattok, s elpanaszoljátok mindenkinek, hogy munkatehetetlen életükkel mily nagy terhetekre vannak? Emlékezzetek csak vissza gyermekkorotokra! A ti jó szülőitek önfeláldozó gondossággal neveltek titeket; ha rosszak voltatok, ha fejükre bánatot és szégyent hoztatok, hibátokat gyöngéden takargatták; sokszor főtt a lelkük, sajgott szívéük miattatok, s titkon hullatták is könnyeiket, de panaszukat sohasem vitték a világ elé. Aztán még gondoljatok arra, hogy hozzátok is elérkezik majd az élet hanyatló kora, amidőn ti is gyermekeitek jóindulatára lesztek útalva. De remélhettek-e tőlük szíves támogatást, ha szemük láttára dúrván és mostohán bántok azokkal, akiknek Isten után a legtöbbet köszönhettek? Óh vegyétek lelketekre koszorús költőnk emez intését:

„Hogy tartsanak majd tiszteletben
A fiak s unokák mindvégig,
Ne légyen ez feledve nálad:
Tiszteld apádat és anyádat.“

Ime fölmutatám előttelek a család iránti kötelességeinket. Ha e kötelességeket híven betöltjük, akkor önbizalommal foghatunk ama kötelességek teljesítéséhez is, amelyekkel hazánk, e széleskörű család iránt tartozunk. E tekintetben is fogadjuk szívesen Jézus útmutatását.

II.

Az evangéliumokban nem találunk egyetlen följegyzést, mely azt bizonyítaná, hogy Jézus közhivatalt vállalt hazája szolgálatára. S bár édes üdvözítőnk szomorúan látta polgártársainak nyomasztó helyzetét a római zsarnokság önkényes uralma alatt; bár jól ismerte Izrael népének egy szabad és független haza iránt táplált reményeit, vágyait, ábrándjait: soha egy pillanatra sem jutott eszébe, hogy e vágyak és remények megvalósítására kezébe ragadja a vezéri lobogót, s maga köré gyűjtse a honfiak elszánt és lelkes táborát. Nem! Hivatása más térre szólította. S én mégis, mindezek ellenére is határozottan állítom, hogy Jézus legönzetlenebb és legönfeláldozóbb hazafi volt. Mert nemcsak azt tartom nemzeti hősnak, aki hazája szabadságáért bátran föláldozza életét a csatamezőn; nemcsak azt nevezem igazi honfinak, ki egy ország hajóját biztos kézzel kormányozza a jöllét és gazdagság viruló partja felé; nem is csak azt, ki a nemzeti öntudat ébresztésére, fokozására — művészi becsvágytól sarkalva — megragadó képekben, szobrokban, szárnyaló költeményekben visszatükrözteti a mult idők lelkét, szellemét, küzdelmeit és diadalait. Jó hazafi lehet az ember bármely munkakörben, ha azt az állást, hivatását, amelyre vállalkozott, híven és lelkiismeretesen betölti.

És volt-e valaha ember, aki tisztább szándékkal, magasabb eszményektől ihletve, üdvösebb eredménnyel töltötte volna be hivatását, mint a názáreti ácsmester fia?! S miképpen gondolta a legnagyobb emberbarát, hogy hazája üdvét legáldásosabban munkálja? Ő alapjában, talpköveiben kivánta szilárddá tenni hazája romlásnak indult épületét. Ő az egyes gyökérszálak egészséges fejlődésétől várta a nemzeti élet fájának virágba borulását, termőképességét. Ő meg akarta

javítani erkölcsükben az egyes honpolgárokat, s így munkálni az egész haza boldogságát. Mert mi biztosítja leginkább egy ország haladását, s a művelt államok sorába emelkedését? Nemde a haza igaz érdekeit szolgáló honfiak hűsége, megbízhatósága és áldozatkészsége? De lehet-e szó rendületlen hűségről, s ennek alapján áldásterjesztő munkásságról, hol hiányzik az erkölcsi erők és jellembeli tulajdonságok jóra irányító, szép tettekre buzdító hatása? Lehet-e szó gyanusíthatatlan megbízhatóságról, hol a kapzsiság mohó vágya ott lappang a szívek mélyén, s erős szenvedélylyé hatalmasodva ott rabolja meg a közvagyon, ahol erre éppen alkalma nyílik? Lehet-e szó nemes áldozatkészségről, hol egyesek erőszakossága hatalmi érdekből kifosztja a legszegényebb néposztály nehéz munkában izzadó gyermekeit? Kérdem tehát, midőn Jézus a haza szolgálatában állott honfitársainak erkölcsi megújulása érdekében egész az önfeláldozásig menő hűséggel töltötte be magasztos hivatását, egyszersmind nem adta e legfőnségesebb bizonyítékait hazája iránti kötelessége kiváló teljesítésének?

Ker. Hivek! Mint minden művelt államban, úgy a mi hazánkban is különféle állású, foglalkozású emberek laknak. Egyiknek hivatása a törvényhozás, másiknak az igazságszolgáltatás. Egyik a nemzeti irodalom, másik a hazai művészet szolgálatába szegődik. Némelyek a népnevelés áldásos munkájában fáradoznak, mások iparral, kereskedelemmel és földműveléssel foglalkoznak. De mindannyian hazafias kötelességet teljesíthetnek, ha saját munkakörükben becsülettel és kitartó szorgalommal dolgoznak. Mert minél több anyagi és szellemi kincset termelnek az egyes honpolgárok, s ezáltal mentől jobban kiszorítják a külföld elmetermékeit, iparcikkeit és gabonáit, annál önállóbb, egyénibb, műveltebb és gazdagabb lesz az egész nemzet. Azonban bármily szép sikerrel oldják is meg föladatukat az egyes honfiak külön-külön, de ha egymásra irigykednek; ha egymás megrontására bosszúterveket kovácsolnak, s országunk áldott földjét a pártvillongások áldatlan csataterévé változtatják: ily körülmények között remélhető-e hazánknek erőben, fényben, hatalomban való gyarapodása, föllendülése?!

Maga Jézus is jól ismerte az egyenetlenkedés romboló hatását: hiszen tapasztalhatta saját népén. S midőn látja nemzetének széthuzó törekvéseit, honfibanatában ily szivreható erővel tárja fel a pusztuló Jeruzsálem képében hazája romlását: „Jeruzsálem! Jeruzsálem! ki megölöd a prófétákat, és megkövezed azokat, kik tehozzád bocsáttatnak, mennyiszor akartam egybegyűjteni a te fiaidat, miképpen a tyúk az ő fiait egybegyűjti szárnyai alá, és nem akarátok! Ime azért a ti hazátok pusztá lészen.” Egy másik alkalommal szintén hasonló értelemben nyilatkozik, mondván: „Minden ország, amely magában meghasonlik, elpusztul.”

A meghasonlás, a pártoskodás bizony régi átoksúly a mi édes hazánkon is, s „egységünk történ” oh mily sokszor „törve hanyatla erőnk”. A magyarnak a magyar ellen való küzdelme, a testvérháborúk, hányszor meg hányszor sodorták nemzeti létünket a végpusztulás szélére! Avagy a napjainkban duló érdekharok és pártusák nem tépik-e da rabokra hazánknak, e közös édes anyának szívét?! S e jó anya — gyermekeinek egységbontó viszálykodását látva — panaszos hangon zokog a költővel:

„Fiaim, ha így civódtok,
Nem lehet a haza boldog.”

Óhajtjátok-e szívetekből drága honunk fölvirulását, boldogságát? Törekedjete, bármi legyen is foglalkozástok, békés összhangban, egyetértő jóakarattal végezni kötelességeiteket, s akkor „a haza fényre derül”.

Még csak egy szép jellemvonását említem föl Jézus hazafias magatartásának. Ő rajongóan szerette napsugaras szülőföldjét, hol a rét tarka virágai, a mező színes liliomai társaságában szötte gyermekálmait, rajzolgatta ifjúságának ábrándképeit. Lelkesült hazája fényes multján, s mély bánatot érzett szívében annak folytonos hanyatlása miatt. De minden hibája, bűne, nyomorusága mellett is szerette, mert hiszen az övé volt. Nem is vágyott soha idegen országba. Meg volt győződve arról, hogy csakis honfitársai körében töltheti be valóban hivatását; ott, ahol az övével rokon nemzeti és

vallási eszmények dobogtatták meg polgártársai szívét; ott, hol az ő édes anyanyelvét megértette a legegyszerűbb halász és vámszedő is. S bár nemzetének hálátlan fiai üldözték, rágalmazták, súlyos vádakot támasztottak ellene, sohasem gondolt arra, hogy hontalan bujdosással mentse meg drága életét. Ott halt meg áldott munkássága színterén: hazája forrón szeretett földjén.

Jézus hazafiságának e gyönyörű jellemvonására gondolva, önként eszünkbe jut, s mély honfibanattal tölti el szívünket polgártársainknak e hazából való tömeges kíváncsiorlása. Mintha csak az inség tanyája volna Magyarország, s mintha aranyhegyekben bővelkednék a külföld, oly megdöbbenő számban áramlik népünk idegen országba! Hát hazánk földjének aranykalászt termelő rónasága, ásványokban, ércekben gazdag hegyei, Isten áldotta völgyei, halmi nem nyujtanak-e kellő megélhetési módot minden szorgalmas törekvésű honfi számára? Megengedem én, hogy Amerika kormos levegőjű gyáraiban, sötét, egészségtelen bányáiban — testet, lelket sorvasztó munkával — több pénzt meg lehet keresni, mint itthon a szabad természet nyílt ölében; de mit ér ez, ha ott künn nem értik nyelveteket, nem érzik szívetek dobogását, s e mellett mindig ott sajogna lelketekben annak tudata, hogy nincs hazátok, amelyért tenni, áldozni oly édes öröm a honfiszívnek, de amelytől való hűtlen elszakadás a hazaárulással határos bűn becstelen bélyegét sütné homlokotokra! Azért nincs hőbb óhajtásom, minthogy: „oltalmazzon az Úr titeket attól, hogy az atyáitoktól maradt szent örökséget”, e drága hazát akár önként, akár édeszavú csábítók rábeszélésére hűtlenül elhagyjátok! Higyjétek el, hogy itthon — rokonszivek kedves körében — sokkal jobb ízű a mindennapi kenyér, mint idegen földön, hol az üzleti világ kalmárlelkű vállalkozói a bevándorlott munkásban nem az Isten képére alkotott embert, hanem a jövedelmező munkaerőt tekintik csupán, amelyet a legemberietlenebb módon igyekeznek kizsákmányolni. És higyjétek el, hogy amidőn e hon határain belül saját hivatástokat lelkiismeretesen betöltitek, egyuttal hazátokat is hiven szolgáljátok,

amelynek jólléte, üdve, áldása visszahat reátok, hű és munkás gyermekeire.

Azonban bármily hasznos munkásságot fejtsetek is ki hazátok érdekében, igazán boldogok csak úgy lehetek, ha vallásotok iránti közelességeiteket is betöltitek.

III.

Mt 5, 17

Hogy valamely tárgyat vagy tulajdont igazán megbecsülhessünk, s a magunk és mások javára fordíthassuk, mindenekelőtt szükséges, hogy azt alaposan megismerjük. Az a földműves, aki nem ismeri kellően szántóföldjének termőképességét, s így nincs tisztában azzal, hogy miféle magvakat hintsen annak barázdáiba, aligha fog hordás idején dús kalászkokat takarítani csűrébe. Az az orvos, akinek nincs elég tájékozottsága a különféle növényeknek, virágoknak a beteg szervezetre való gyógyító hatásáról, nem fog jótékonyan közremunkálni az egészségi viszonyok javulására.

Igy vagyunk a vallással is, ker. hívek! Hogy a mi vallásunk vigasztaló, gyógyító és erkölcsnemesítő hatást gyakorolhasson lelki életünkre, legelső feladatunk, hogy annak szellemét, lényegét, irányelveit behatóan megismerjük. Ebben a tekintetben is példát vehetünk nagy mesterünktől. Jézus mielőtt tanítani kezdett volna, alaposan áttanulmányozta ősei vallásos irodalmát. Jól ismerte a mózesi törvények és prófétai iratok drága gyöngyeit, örökbecsű gondolatait, és jól ismerte azoknak üres formaságokra vezető rendeleteit. Elvetette közülök azt, ami muló értékű s részszerint való, ami kizáróan helyi és nemzeti érdeket szolgál; de megtartotta, s tanításaiban értékesítette az örök és egyetemes igazságokat tartalmazó hiteshímet, erkölcsi elveket. Úgy tett, mint az az építő mester, aki bár sok új anyaggal rendelkezik, a régi háznak ép köveit, tégláit is fölhasználja építkezéséhez, de kiváló formaérzéke, művészi ihlete fölfogásban, tervben és kivitelben egészen új és eredeti művet alkot.

De Jézus nemcsak ismerte s alkalmazta tanításaiban nemzete vallásának saját felfogásával megegyező parancsolatait, hanem azok szerint is élt és cselekedett. „Ne gondol-

játok — úgymond — hogy jöttem a törvények és prófétáknak eltörlésére; nem jöttem, hogy azt eltöröljem, hanem inkább, hogy betöltsen”. És betöltötte. Nem úgy mint a farizeusok, akik a törvény betűjéhez ragaszkodva „megdézsmálták a mentát, a kaprot, a köményt, de elhagyták az irgalmasságot és tökéletességet”; akik az utcák szegletein nagy zajjal imádkoztak, de „a hosszú könyörgések színe alatt kifosztották a szegény özvegyek házat”; akik mikor alamizsnát osztogattak, sipolással vonták magukra a járókelők figyelmét, hogy „az emberektől dicséretet nyerjenek”. De betöltötte Jézus a törvény lényegét, szellemét; betöltötte úgy, hogy „soha bűnt nem cselekvék, sem pedig álnokság az ő szájában nem találtaték”; betöltötte úgy, hogy „szerte járt és jót tett”; fölkereste a bűnösök, szenvedők és tudatlanok társaságát, mert mint maga mondá, nem az egészségeseknek, hanem a betegeknek van szükségük orvosra: s a lelki vakokat, erkölcsi sántákat, bénákat meggyógyította. Szóval betöltötte a vallási törvényeket szívvel, lélekkel, étellel, cselekedettel!

Jézus példája szerint nekünk is meg kell ismernünk s betöltenünk vallásunk igazságait. Mindenek előtt tudnunk kell, hogy a mi egy Istenünk minden embernek egyaránt szerető édes Atyja, aki „felhozza az ő napját mind a jókra, mind a gonoszokra”; aki — mert lélek — nem gyönyörködik a test sanyargatásában, a csillogó szertartásokban és füstölgő áldozatokban; előtte csak „a töredelmes szív és alázatos lélek kedves áldozat”.

Tudnunk kell, hogy az emberek testvéreink, bárhol lakjanak, bármely nemzethez, valláshoz, vagy társadalmi osztályhoz tartozzanak is; mert „avagy nem mindnyájunknak ugyanazon egy Atyánk van-e”? Tudnunk kell, hogy Jézus a mi vezérünk, példaadónk, akit éppen azért, mert meggyőződésünk szerint valóságos ember volt, teljes bizalommal és reménységgel követhetünk; nem úgy mint azok, kik Istenné emelték őt, s ezzel megfosztották magukat követése lehetőségétől. Avagy a fejlődés törvényének alávetett, gyöngé ember követheti-e a tökéletes Isten példáját?! Tudnunk kell, hogy csakis tiszta

jellemük s személyes jó tetteink érdemesítenek az üdvösségre, és senki más cselekedetét nem lehet nekünk érdemül beszámítani. Tudnunk kell, hogy saját bűneinkért magunknak kell bűnhődnünk, s megjobbulásunk által Isten bocsánatát megnyernünk, mert senki más szenvedése, vagy vére hullása el nem törülheti vétkeinket. „Minden ember magának áll, vagy esik“.

Szent vallásunk tanítja a lélek fokozatos fejlődését. Hiszen lelkünk, mely rokon az Isten lelkével, oly mag-s vágyakat, erőket, tulajdonságokat egyesít magában, amelyek alkalmassá teszik a folytonos tökéletesbülésre. Életének nem szab határt a sírhalom; termékenyítő hatásában, üdvös alkotásaiban s a hű szeretet emlékeiben tovább él, munkál és boldogít. Vagy Pál apostol szavai szerint: „Ha földi hajlékunk elbomol, épületünk leszen Istentől“. Szóval, hisszük az örökéletet, a lélek halhatatlanságát.

Im ezek vallásunk főbb hitelvei. De nem elég e hitelveket csak ismernünk, hanem kötelességünk azokat be is töltenünk. Mert mit ér például egy kertésznek minden szakismerete, ha tudását nem törekszik hasznos tettekben érvényesíteni? Avagy az ő pusztá ismerete benépesíti-e kertjét dúsan termő gyümölcsfákkal, szemet, szívet gyönyörködtető virágokkal? Ami életünk is egy gondozatlan kerthez hasonlítana, ha azt vallásunk megismert igazságai szerint nem törekednénk az erények szép virágaival s a jó tettek értékes gyümölcseivel fölékesíteni. És ez nem csak magunk, hanem vallásunk iránti legszentebb kötelességünk is. Mert jól jegyezzük meg, az emberek általában sokkal kevésbé vizsgálják valamely vallás igazságainak becsét, mint ugyanazon vallás követőinek életét, jellemét, magaviseletét. És ha látják, hogy a követők becsületes életet folytatnak, s szívesen nyújtanak segítséget bármely hitfelekezeti embernek, bizonyára érdeklődni kezdenek ápoló édes anyjok, vallásuk iránt is, mely ily jóra való, tiszta erkölcsű embereket nevelt hiveiből. Higyjétek el, hogy a hitelveink szerint való élet és cselekedet által sokkal több hivat és barátot szerezhettek egyházunknak, mintha úton-útfélen azzal dicsekednétek, hogy a ti vallásotok a legjobb és legigazabb vallás . . .

Jézus a lelkében kialakult vallásos nézeteihez szívósan radaszzkodott. Azoktól őt „sem ígért, sem adomány, sem élet, sem halál“ el nem szakaszthatta. Esméiért fölládozta drága életét.

Óh mennyire nem követik Jézust e tekintetben a mai keresztények! Mintha csak ruha vagy árucikk volna a vallás, oly könnyen cserélgetik az emberek. Pedig ma nem rémit sem a máglya, sem a kinpad, sem a hitnyomozó törvényt; szabad a szó, szabad a gondolat, szabad a vallás gyakorlata; csak az a sajnos, hogy rab a lélek, rabja az anyagi haszonnak, a vagyon és pénz szerelmének. Csak jövedelmező állás ígérkezzék, csak egy kissé az egyházi teher könnyíttessék a más hitűek részén: mily sokan készek a vallásváltoztatásra! Bizony ritka napjainkban az az ember, ki a vallása elhagyásáért anyagi hasznot kínáló lélek-kufárnak sértett önézettel mondaná: „vessen a te pénzed“, az én hitem az én üdvösségem!

És ha a mi vallásunkban — a hitviták eszmeforradalmának idején — volt annyi erő és fönnség, amelyért Dávid Ferencz érdemesnek tartotta fölládozni nemes életét; ha a mi vallásunkban — egyházi életünk gyászos emlékü korszakában — volt annyi jellemet formáló s szívet termékenyítő gondolat, amelyért buzgó hitelődeink készebbek voltak üldözést, börtönt, mellőztetést szenvedni, semhogy drága hitűktől elszakadjanak: avagy mai sokkal szabatosabb formájú s tisztább szellemű vallásunkban ne volna-e annyi vonzó szépség és meggyőző igazság, mely a hozzá való hű ragaszkodás érzetét fölébreszse s folyton ébren tartsa szívetekben?! Van! Csakhogy lélek kell hozzá: az anyagiasság nyűgeitől mentes, tiszta lélek, mely megérteni és méltányolni tudja; lélek, amely hiteseiméinktől ihletve, tudjon izzó hevületbe, fönnséges mámorba jönni, s aztán tudjon tenni, alkotni és áldozni.

Bár jól tudom, hogy korunk anyagi irányú gondolkozásának dermesztő, a hit virágait sűrűn hervasztó légköre a ti lelketeket sem hagyta érintetlenül; bár szomorúan tapasztalom, hogy hiveink közül egyiknek-másiknak nincs oly

szilárd jelleme, hogy a hitét ostromló kísértőt e szavakkal utasítsa el magától: „távoz tőlem sátán”: mindazonáltal nem esem kétségbe vallásunk jövő sorsa felett, sőt bizom annak folytonos térfoglalásában. Hiszen ma már minden művelt nemzet körében vannak szabadszellelű gondolkozók, akik meleg rokonérzést tanusítanak hitelveink iránt. Hiszen e kiseded gyülekezetünkben is örömmel látom, hogy gyönyörűséget találtok hitünk igazságaiban, s kész szívvel áldoztok egyházunk oltárán. És ez természetes is. Mert hiszen a mi drága unitárius vallásunk táplált titeket édes „tejnek italával” zsenge gyermekkorotok vidám és gondatlan éveiben; ez bátorított, ha a küzdelmes élet munkamezején csüggedtetek; ez gyógyította be szívetek sebét, ha családok kis kertjében egy-egy szépen nyíló rózsabimbó elhervadt; ez legyen hát éltetek utolsó pillanataiban is az örökélet reményével biztató, kedves angyalotok! Avagy gondoljátok-e, hogy egy más vallás igazán boldoggá tehetne titeket? Nézetem szerint úgy járnátok a vallás változtatással, mint az a gazda, ki dúsán termő fáját idegen talajba ülteti át. Meglehet, hogy fája életben marad, de aligha fog többé oly viruló lombot hajtani, s oly ízletes gyümölcsöt teremni, mint előbbi helyén. A ti szívetek is egy élőfa, mely vallásunk igazságai-ból táplálkozva, a szeretet, béke és megnyugvás édes gyümölcseit termi számotokra. De ha szívetek fáját egy más vallás földjébe helyezitek át, a többi között valószínűen a lelki megrázkódtatás, az önmagatokkal meghasonlás fanyar termésével is megkinál titeket. De boldogok lesztek, ha vallásunk hitelveit megismerve s azok szerint élve, hozzájuk törhetetlen hűséggel ragaszkodtok szívetek utolsó dobbanásáig. És ez annál kívánatosabb, mert csakis az igaz vallásosság ad erőt arra, hogy eleget tehessetek embertársaitok iránti kötelességeiteknek.

Jézus bár nagyrabecsülte a család, haza és vallás üdvös intézményeit, mindazonáltal érdeklődésének főtárgya, középpontja az ember. Az ember, a testvéries közösség, a társadalmi együttélés szempontjából. Mert sehol annyi vérző sebet, annyi kibékítésre váró éles ellentétet nem látott, mint

az embernek embertársához való viszonyában, a társadalmi életben. Látta a különböző társadalmi osztályoknak egymás ellen vívott elkeseredett harcát, ádáz küzdelmeit. Látta egyik felől a büszke, gőgös magatartását, másik felől az irigység és gyűlölet izzó szenvedelmét. Látta egyik részen a hatalmas úr szívtelenségét, másik részen a porig alázott szegény szá-nalmas helyzetét. Látta egyik oldalon az öncélú gazdagság szülte csillogó vétket, másik oldalon az irtózatos nyomor fertőjében tenyésző bűnöket. S mindezeket látva, mély szá-nalom és határtalan szeretet támadt szívében nyomorgó embertársai iránt. Aztán határozott és tett. Hogyan, mily gyógyszerekkel kívánta orvosolni a társadalomnak e régi, de napjainkban is folyton megújuló betegségét? Talán iz-gató, vérforraló beszédet intézett a sorsával elégtelen nép-osztályhoz, s megostromoltatta vele a dazdagok palotáit? Nem! Hiszen maga mondja: „Akik fegyvert fognak, fegyver által vesznek el.” Talán a földnek, a vagyonnak, egyenlő részekre osztása útján akarta kiegyenlíteni az érdekellenté-teket? Nem! Hiszen a más örökségében minden jogos alap nélkül osztozni vágyó embert e szavakkal utasítja el: „Ember, kicsoda tett engem közöttetek osztóvá, vagy bíróvá?” Vagy talán az egyesek birtokainak közös tulajdonná tévése által kívánta a testvéries közösség gyönyörű gondolatát megvaló-sítani? Nem! Hiszen ezzel az öntörekvésnek és önszorga-lo-mnak egyenesen útját vágta volna az, kinek legfőbb célja az egyéni nemes tulajdonságoknak minél fokozottabb mér-tékben való érvényesülése. Jézus tehát nem a vagyoni álla-potok gyökeres átalakítása, nem is a társadalmi választófalak erőszakos lerombolása által szándékozott közelebb vinni az embert embertársához, hanem a szívetek akarta odáig neme-síteni, hogy gazdag és szegény, úr és szolga, munkás és munkaadó kölcsönösen becsüljék meg, szeressék, támogassák egymásban az embert, a testvért, az Isten gyermekét!

E magasztos cél szolgálatára irányulnak Jézus legszebb tanításai. Megcsendül ajkain a szeretet nagy parancsolata. „Szeresd felebarátodat, mint magadat.” Kezünkbe adja az emberbaráti kötelességek zsinormértékét: „Amint akarjátok,

hogy az emberek veletek cselekedjétek, ti is úgy cselekedjétek azokkal." Az igazi nagyság, valódi méltóság babérkoszoruját azok homlokára helyezi, akik legtöbbet dolgoznak embertársaik javára: „Aki közöttetek első akar lenni, legyen a ti szolgátok." A megbántott szíveknek nem adja tanácsul: „szemet szemért, fogat fogért", de szelid jósággal inti őket: „Szeressétek ellenségeiteket; áldjátok azokat, akik titeket átkoznak; jót tegyetek azokkal, akik titeket gyűlölnék." De összes tanításai közül talán egyetlenegy sem adja oly hű és tökéletes képét az emberbaráti kötelesség miként való betöltésének, mint a könyörülő samaritanus megragadó története. Nem mondom el részletesen ez általatok is jól ismeri gyönyörű elbeszélés tartalmát. Csak három főgondolatára irányítom szíves figyelmeteket. Egyik a személyes segítség, mely azonnal bekötözi a vérző sebeket; másik az áldozatkész szívesség, mely a beteg gyógyítására pénzt ad át a fogadósnak; végül fokozza a jó tett értékét az a minden önös érdeket kizáró körülmény, hogy az irgalmas samaritanus oly nemzetségből származott, mely ellenséges viszonyban állott a megsebzett útas nemzetségével. Követésre méltó, örökszép példája ez a nemes jöltevésnek! És Jézus mindeme gyönyörű tanításaira ráüti a hitelesítő pecsétet saját személyes szolgálataival. Belevegylül a nép hullámzó tömegébe: szegényeket vigasztal, lelki betegeket gyógyít, s szívesen ad tanácsot az igaz élet útjától messzire tévedt vándoroknak. Az utolsó vacsora végeztével — Úr és mester létére — megmossa tanítványainak lábait, mondván: „Példát adtam nektek, hogy amint én cselekedtem veletek, azonképpen cselekedjétek ti is..."

Jézus példaadása, tanításai nekünk is szólnak, kerhivék! Hiszen az emberi természet alaptulajdonságaiban ma is ugyanaz, ami Jézus korában volt. A főnnhéjazó gőg, a szívtelen önzés, a hideg közönyösség, a mások érdekeivel nem törődés szomorú tünetei csak úgy jelentkeznek társadalmunkban, mint Izrael népénél. A vakok, bénák, sánták elhagyottak és sorsüldözöttek szájalomra méltó csapatával éppen úgy találkozunk mi is, mint a názareti próféta...

Most a nyomor gyermeke kopogtat ajtódon; talán csak egy darab kenyered van, de azt is szívesen osztod meg a szegény éhezővel. Tetted szép, dicséretre méltó. Majd a köztereken, piacokon béna koldusok esdeklő szava érinti füleidet; jóságos lelked könyörületességre indul, s néhány fillérel segítesz rajtuk. Adományod kedves Isten előtt. Most tűz és jégkárosultak folyamodnak segélyedért, majd a mindenükből kifosztott árvák és özvegyek fordulnak hozzád kegyes támogatásért, s te mindenkinek jókedveün adakozol. Ember-séges, keresztényhez illő dolgot cselekszel. Mindezzel felebaráti kötelességet teljesítesz. És mégis, mindez csak parányi része annak, amit tőlünk Jézus követel. Ő nem elégszik meg csupán az alamiznaszerű segélynyújtással, mely a legjobb esetben is csak a meglevő bajok enyhítésére, de nem gyökeres gyógyítására szolgál. Ő azt kívánja, hogy oly társadalmi munkásságot fejtsünk ki, amely minél kevesebbre apaszsa le az inség gyermekeinek számát. Ő azt kívánja, hogy térjünk be a szegények hajlékaiba, keressük föl a munkanélküliek tanyáját, lépünk érintkezésbe a könnyelmű életre csábított lelkek társaságával, s mindenütt lessük el, puhatoljuk ki, hogy kinek-kinek miféle munkára van ügyessége, hajlama, rátermettsége. S mikor ezzel tisztába jöttünk, ébreszszük föl bennük a vállalkozási kedvet, s adjuk, vagy szerezzük meg nekik a munkára való alkalmat. Higgyétek el, ha foglalkozás nélkül való embertársainknak kezükbe adtuk a munka eszközét, ezzel a legáldásosabb emberbaráti kötelességet teljesítettük. Mert a munka amellet, hogy tisztességes megélhetési módot biztosít, megóv minket az unalomszülte vétkes gondolatoktól; megőriz a rossz társaságok, szerencsejátékok ragadó árjának örvényébe sodró veszedelmétől; megnemesíti a szívünket, fokozza önbecsérzetünket, s fölvertezi jellemünket a kísértések ostromló tábora ellenében. Saját munkánk megtanít becsülni a mások munkáját; tudatára ébreszt annak, hogy embertársaink, kik a közjó érdekében fáradoznak, épp oly hasznos tagjai a társadalomnak, mint mi vagyunk, s így a munka üdvös kapcsolatot, testvéries viszonyt létesít ember és ember között. Jótékony hatására

közelebb férkőznek a szívek egymáshoz; megszűnik a rang, cím, vagyon és nemzetiség szerint való osztályozás; mert a becsületes munka mindnyájunkat ugyanazon rangra emel az emberi méltóság, az emberi önbecsérzet magaslatára!

Ez a magasztos cél lebegett Jézus előtt, midőn a társadalom újjáalakításán fáradozott. Ez ösztönözzön titeket is, kedves hiveim, az emberbaráti kötelességek hű betöltésére. De akár személyes szolgálattal, akár szíves áldozattal munkáljátok is embertársaitok üdvét, sohase legyetek személyválogatók. A sürgető nyomor, a kiáltó szükség hívására tegyetek félre minden melléktékintetet. Lám a könyörülő szamaritanus idegen nemzetbeli útas fájó sebeit kötözgeti. Jézus a keresztfán bántalmazóiért imádkozik. Ne feledjétek, nincsen az a hideg szív, melyet a munkás szeretést áldást hintő súgára föl ne melegítene; nincsen az a boszút lihegő ellenség, ki a jóindulatú támogatással szemben el ne dobná kezéből a megtorlás fegyverét. S így a jóltevés nemcsak segít és boldogít, hanem javít, nemesít, jóakarókat és barátokat szerez.

Aztán ha jót tettetek, felejtsetek el. „Ne tudja a ti balkezetek, mit cselekszik jobbkezetek.” Ne hiuságból, vagy önző számításból tegyetek jót, hanem azért, mert érző szívetek nem tud közönyösen viselkedni a mások szenvedése iránt; mert jó lelketek a kezeitek munkája nyomán fakadó örömben a legnagyobb örömet találja. És ha szíves fáradozástokért hálát, elismerést, jutalmat nem nyernétek is, sőt az irigység letépni törekednék homlokotokról az igaz érdem koszorúját, még akkor sem szabad fölthagynotok nemes munkátokat. Van egy drága kincse az embernek, amit a kaján világ rágalmazó nyelve be nem szennyezhet: s ez a becsületes munkás tiszta lelkiismerete. E drága tulajdon a hiven betöltött kötelesség édes önérzetével jutalmaz titeket, s ha csüggednétek, lankadnátok, szeliden biztat: tovább, tovább az emberbaráti szeretet építő munkájában! Ker. hivek! Ime föltártam előttetek családunk, hazánk, vallásunk és embertársaink iránti kötelességeinket, s egyuttal rámutattam arra is, hogy miként kell azokat — Jézus példáját

követvén — hiven betöltenünk. Vajha ez alkalommal lelkem mélyéből fakadt gondolataim szent elhatározásra s gyümölcsöző munkásságra buzdítanak szíveteket, hogy áldásos törekvéseitek által nemesülne a családi élet, gyarapodnék hazánk jólléte, terjedne drága hitünk, és növekednék embertársaink igaz boldogsága! Ámen.